

Overweging

Een Romeinse soldaat, die bepakt en bezakt voor Rabbi Hillel stond vroeg hem: “Leer mij uw Thora in de tijd dat ik op één been kan staan.” En Rabbi Hillel antwoordde: “Wat jij niet wil dat jou wordt aangedaan, doe dat je naaste niet aan. Dat is de hele Thora. De rest is commentaar.”

Ik wil Rabbi Hillel graag geloven. Maar deze wijze les is niet zo makkelijk toe te passen. Het vraagt om nadere praktische, filosofische, politieke en ethische uitwerking. Maar goed, een les is misschien pas echt wijs als ze niet een eindpunt is, maar juist een begin, en het is sowieso een nogal hachelijke zaak om de kern van een geloofssysteem of religie in enkele zinnen samen te willen vatten. Als auteur heb ik altijd een behoorlijke hekel aan de onvermijdelijke vraag of ik mijn boek even in drie zinnen wilde samenvatten. Als dat zou kunnen had ik het boek niet hoeven schrijven. De details, de nuances, de context, de toon, de voorbeelden, ze zijn allemaal belangrijk. Sterker nog, die zijn cruciaal. Bij het samenvatten van een mening in een paar zinnen wordt de nuance node gemist.

Wat dat betreft was de Romeinse soldaat zijn tijd ver vooruit. Je tijd vooruit zijn klinkt als vernieuwend, als een vooruitgang waar je tijdgenoten nog niet aan toe waren maar jij wel. Zo niet hier. Deze soldaat bedoelde het ongetwijfeld anders, maar hij nam een voorproefje op de ongenueanceerdheid van de huidige samenleving. Want in de communicatie vandaag de dag is er meestal geen tijd voor juist de nuances en de details. Het gevolg is een verregaande polarisatie. Deze polarisatie, het toespitsen van tegenstellingen, is op bijna elk niveau van onze samenleving voelbaar: politiek, sociaal, en ethisch. Je bent voor of tegen, je bent sociaal of asociaal, en wie verdiept zich nog in de argumenten voor andere meningen?

Polarisatie ontstaat wanneer het niet meer mogelijk is om de ander echt te bereiken, en is vaak het gevolg van onbekendheid met wat de ander denkt. Maar zie als individu je weg nog maar te vinden in al die tegenstrijdige berichten en meningen. Wat kun je nog geloven? Voor elke mening is wel een bevestigende website te vinden, en wat wel of niet waar is weet eigenlijk niemand meer. Als die waarheid überhaupt nog bestaat tenminste. Het gevolg is dat ieder zich in zijn eigen bubbel terugtrekt, en alleen nog maar zijn of haar eigen verhaal hoort. Je moet toch wat. Polarisatie is ook een manier om veiligheid te zoeken.

Natuurlijk is het in principe mogelijk om op eigen onderzoek uit te gaan en een eigen, authentieke mening te vormen, maar niet iedereen is daartoe in staat. En dan moet je het vooral doen met wat de media ons vertellen. Maar de media is niet gebaat bij de nuance. Zelfs een kwaliteitskrant als Trouw betrap ik vaak op stemmingmakerij. Ik ben meerdere keren toch niet uitgenodigd voor een talkshow omdat mijn visie te genuanceerd was. Dat verzin ik niet zelf, maar werd mij met droge ogen verteld.

Dat dit tot grote spanningen kan leiden zal niemand verbazen. Als je zelf bijvoorbeeld, op welke gronden dan ook, zeker denkt te weten dat je leven vanwege de pandemie ernstig gevaar loopt, dan werkt nonchalance van anderen polarisatie nogal in de hand. En andersom, als je ervan overtuigd bent dat we anders naar de crisis moeten kijken, dan werken coronapaspoorten en andere vrijheid beperkende maatregelen natuurlijk als een rode lap op een stier.

En als er dan een oplossing lijkt te zijn in de vorm van een vaccin, dan neemt de verwachting van zo'n vaccin welhaast Messiaanse vormen aan. En te grote verwachtingen leiden altijd tot nog meer polarisatie. Nadat ik enkele weken geleden een opinieartikel publiceerde waarin ik erop aandrong om elkaar toch vooral niet de maat te nemen, werd ik overspoeld door reacties van mensen die zo blij werden dat ze eindelijk serieus genomen werden. Maar anderen beschuldigden mij juist van het bevorderen van complottheorieën. Elkaar de maat nemen, dat raadde Mattheüs ons ook al af zoals we zojuist hoorden, dus ik vertelde echt niks nieuws. Het gaat mij er nu niet om wat u zelf vindt van de huidige wereld. Het gaat mij er wel om hoe we met de grote verschillen omgaan, en hoe we daarbij het verhaal van de wereld willen vertellen, daar kom ik zo op terug.

Eerst de brief van Paulus die Jos net voor ons las. Ik weet niet hoe het u vergaat bij het lezen van Paulus, maar zelf heb soms wat moeite met zijn wat drammerige toon, en volgens mij wordt hij in onze diensten niet vaak gelezen. Maar hij zegt toch hele belangrijke dingen. Zo ook hier. Zijn brief aan de Romeinen leest als een beschrijving van een soort Nieuw Normaal. Geen fysiek Nieuw Normaal, maar een meer spirituele versie ervan.

Ik hoef niet alle wijze raad te herhalen denk ik, maar ik wil graag bijzondere aandacht vestigen op twee dingen. Allereerst het "Wees gastvrij." Een klein zinnetje, bijna tussen neus en lippen door. Maar gastvrij zijn, dat betekent nogal wat. Het betekent op zijn minst dat je ervoor zorgt dat je gast goed verzorgd is, maar het betekent nog meer. Het betekent dat je je als gast en gastheer of vrouw tot elkaar verhoudt. Dat je contact hebt met elkaar. Dat je praat met elkaar. Dat je luistert naar elkaar. Ik denk dat we door de manier waarop onze maatschappij tegenwoordig in elkaar zit, ons veel te weinig echt tot elkaar verhouden, en te weinig gast zijn bij elkaar. Dat die complotdenker eigenlijk misschien gewoon bang is omdat hij, wie weet, zijn hele leven al onderdrukking heeft moeten ondergaan. Dat de persoon die al anderhalf jaar zijn of haar huis niet uitkomt, echt bang is. Daar past geen minachting bij, maar compassie, ook al kun je het zelf misschien maar moeilijk begrijpen. Dat de persoon die het vaccin liever niet neemt daar misschien best goed over heeft nagedacht. Vraag hem naar zijn beweegredenen, en misschien kom je voor je het weet zomaar in een interessant gesprek terecht. Een gesprek is een goed wapen tegen polarisatie.

Ik noemde het vaccin zojuist welhaast Messiaans. Dat deed ik met een reden. De huidige crisis heeft vele kanten, maar een ervan is denk ik onderbelicht gebleven in alle prietpraat op TV en op internet. Dat is de kant van de spirituele schaarste. Mark Rutte kondigde in zijn fameuze torentjestoespraak, helemaal aan het begin van de pandemie, aan dat we de wetenschap zouden gaan volgen. Dat was en is begrijpelijk. Maar de wetenschap vertelt niet het hele verhaal, ik heb dat op deze plek al meerdere keren benadrukt. Ik laat me ook helpen door inzichten uit de wetenschap, natuurlijk. Maar voor veel mensen is het verhaal van de wereld en van de mensen inmiddels een uitsluitend wetenschappelijk verhaal geworden. Wetenschap is, meer dan ooit, zelf een religie geworden, met haar eigen mythes, en nu ook met haar eigen verlossing.

Religieus leven immers, dat betekent toch vooral dat we elkaar verhalen vertellen. Verhalen over hoe wij mensen met de wereld omgaan, mythes en metaforen over het leven en over de kern van ons bestaan. Als ons enige verhaal het verhaal van de wetenschap is geworden, dan denk ik dat we vanuit dat perspectief de coronacrisis ook als een spirituele crisis kunnen karakteriseren.

Want eisen we niet gewoon te veel van de wetenschap? Eisen we niet te veel van elkaar, van de samenleving? Zeker, alle zieken doen ertoe en verdienen de zorg die zij nodig hebben. Niet alleen de mensen met Corona. Een jaarlijks vaccin, net als bij griep, kan de kwetsbaren beschermen tegen dit endemische coronavirus, maar uiteindelijk zullen we moeten leren leven met dit virus en

alle andere endemische virussen die ons ziek kunnen maken, en we zullen moeten accepteren dat de dood bij het leven hoort, zeker in de winter van ons leven. Zijn we die boodschap niet gewoon vergeten? Dit is geen pleidooi voor de dood, maar juist een pleidooi voor het leven. Mijn schoonvader overleed dit jaar, en een groot deel van zijn laatste levensjaar heeft hij in volstrekte eenzaamheid moeten doorbrengen.

Het verhaal van de wetenschap vertelt ons niet wat het goede is om te doen. En als ik denk dat elke crisis een kans is, en deze dus ook, dan moeten we misschien niet bij de wetenschap van virussen en epidemiologie zijn om die kansen te identificeren en te grijpen. De werkelijke, duurzame weg uit de crisis is, uiteindelijk, het besef dat we zo niet verder kunnen. Dat we ons anders moeten gaan verhouden tot de natuur, tot ons milieu, en dat we ons gewoon anders moeten gaan gedragen. En als deze crisis dat niet voor elkaar krijgt, ach dan komt er een grotere.

Paulus zegt nog iets interessants. Ga niet af op uw eigen inzicht, zegt hij. In het hoofdstuk erna beweert hij zelfs dat we altijd het gezag van de overheid dienen te erkennen omdat dat gezag door God is ingesteld. Dat zou onze overheid verbazen, vermoed ik zomaar. Maar Paulus zegt dus eigenlijk dat we het gezag van God dienen te respecteren. Voor ons, in deze tijd, vertaal ik dit als dat wij de handen van God zijn, en in zijn naam moeten handelen. Wij doen God. En Paulus weet en schrijft zelfs letterlijk dat we dat allemaal anders doen, elk op een manier die bij ons past. Wat een inzicht. En wat een handvat. Paulus accepteert onze verschillen en buigt ze om naar een kans. We hoeven niet overal hetzelfde over te denken – het is eigenlijk zelfs beter om dat niet te doen.

Tot polarisatie hoeft dat niet noodzakelijk te leiden. Ik zie hier een rol voor de kerk. Een kerk die wat mij betreft wel wat zelfbewuster mag zijn dan ze de afgelopen jaren is geweest. Een kerk die zich niet uitsluitend voegt naar het eenzijdige wetenschappelijke verhaal, maar die de wereld er juist op aanspreekt dat er ook andere verhalen zijn, die minimaal zo belangrijk zijn. En een kerk die soms langs of misschien zelfs een beetje over de randen van de wet schuurt, net zoals onze leermeester Jezus van Nazareth dat deed wanneer hij dat nodig vond.

Want geen samenleving kan zonder spiritualiteit, en als de kerk het spirituele verhaal niet vertelt, wie dan wel? Dit hoeft niet uit te lopen op een strijd, zolang iedereen gerespecteerd wordt in zijn of haar visie, in zijn of haar angst, in zijn of haar droom. De overheid staat er inmiddels helaas om bekend dat ze mensen kan vermorzelen, en dat individuele burgers geen schijn van kans maken tegen nietsontziende algoritmes en protocollen. Ik weet niet zeker of we daarvan hebben geleerd.

Het is nodig dat onze samenleving weer heelt. Niet in de zin dat er geen gevaren meer zijn, of dat iedereen het met elkaar eens is. Dat is een utopie. Nee, ik denk dat we heel worden van verhalen, van nuances, van kleuren, van diversiteit, en van dingen die niet zo makkelijk in de wetenschappelijke mal passen. Voorbij de polarisatie. Voorbij het zeker weten.
Amen

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeden.nl
info@ekklesialeden.nl